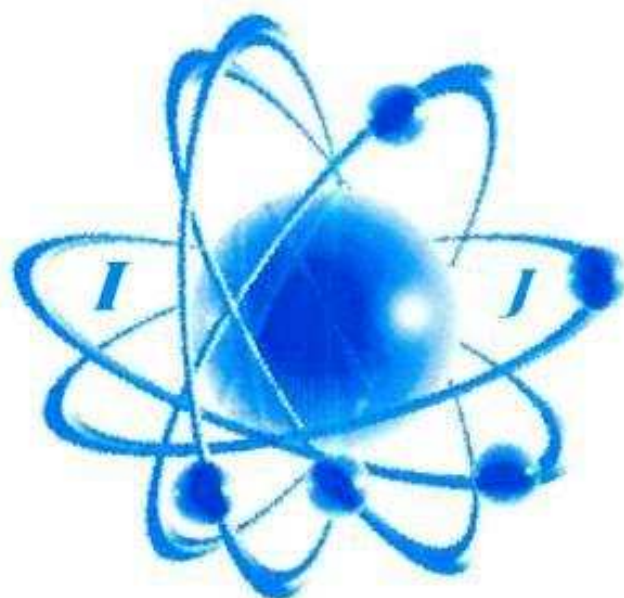

ISSN 2010-720X

ILIM HA'M JA'MIYET

FAN VA JAMIYAT

2015 (№2)

F1		F2		F3		F4		F5		F6		F7		F8		F9		F10	
A		B		C		D		E		F		G		H					
1	2	4	1	24															
2	1	3	2																
3																			

3-сүүрэг. 3-мәселенин шешими.

Нәтижже F1 кетекте пайда болады.

Excel дәстүрінде калган матрицалық операциялар үшін «Арифметические и тригонометрические функции» категориядан жұмысшы беттин функциялары қаралған:

1. МОПРЕД(матрица) – матрицаның определительін есеплеу;
2. МОБР(матрица) – кері матрицаны есеплеу;
3. МУМНОЖ(матрица1; матрица2) – матрицаны көбейту;
4. ТРАНСП(матрица) – матрицаны транспонирлеу.

Егерде, сызықты алгебралық теңдемелер системасын (СЛАУ) шешудің басқа да усуллары керек болса (мыса-

лы, Крамер, Гаусс хэм т.б.) онда MS Excel дәстүрінде САТС(СЛАУ) шешу формуласынан пайдаланамыз. Бұның үшін берілген мағлұматтарды (системаның *A* матрицасы хэм салтан ағзасы *B* вектор-бағана), үш жұмысшы беттерге бір уақытта кириткеніміз мақұл болады. Excel сондай мүмкіншілік береді. Бул инструмент *группировкой* жұмысшы бетлер деп аталады.

Солай етип, бул жұмыста MS Excel дәстүрінде сызықты алгебралық теңдемелер системасын шешу технологиясын озлестиріу хэм берілген мәселенин шешу методларын үйрету методикасы көрсетілген.

Әдебиеттер

1. Лавренов С.М. Excel сборник примеров и задач. – Москва: «Финансы и статистика», 2002.
2. Макарова Н.В., Трофимен В.Я. Статистика в Excel. – Москва: «Финансы и статистика», 2002.
3. Машкова Л.В., Пытун А.Н. Практический курс по электронным таблицам. MS Excel. – Москва: «Горячая линия - телеком», 2004.
4. Рудкова Л.В. Microsoft Excel для студента. – Санкт Петербург: «БХВ. – Петербург», 2005.
5. Excel elektron jadvali va unda masalalar yechish. – Toshkent: 2009.

Ушбу мақалада MS Excel дәстүри құжаттарын, жалвал шакындагы мағлұматтарын қайта ишанда, хисоблар олиб боринда, диаграмма ва графиклар хосит килинда содда куриймалардан бири жанниги курсатилган. Шу сабабди хэм MS Excel дәстүри электрон жадвали браамиди мураккаб холисалар мағлоларини ойдинлаштиришида, интикли алгебрик теңдегаларини ечишида ва узариниң натижаларини куризмали шакыда яратилини ургатиши усули долзарб масалалардан биридир.

Статья посвящается описанию программы MS Excel, которая является одним из простейших средств проработки документов и переработки сведений в виде таблиц, проведения вычислений и построения диаграмм и графиков. Программа MS EXCEL является важной для вычисления значений сложных величин и решения линейных алгебраических уравнений, а также для создания наглядности результатов с помощью электронных таблиц.

The article is devoted to the description of the program MS Excel which is one of the elementary means of working out the documents and processing of data in the form of tables, for carrying out the calculations and construction of diagrams and schedules. Program MS EXCEL is very important for calculation of values of difficult sizes and decisions of linear algebraic equations, and also for the creation of presentation of results by means of electronic spreadsheets.

ТАРИЙХ ПӘННИН ОҚЫТУДА ЭТНОГРАФИЯЛЫҚ МАТЕРИАЛЛАРДАН ПАЙДАЛАНЫУ МЕТОДИКАСЫ

Т.Кудярова – тарийх илимлериниң кандидаты, доцент

Н.Муминова – магистрант

Әженияз атындағы Нәпис мәмлкетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: тарих, методика, этнография материаллар, этнографияның усул ва методлары, ызма манбаларини урганни, халк озгаришкоти, археология тадикотлар материалларидан фойдаланиш методи, тилинуслук методи, дала тадикотлари, статистик усул.

Ключевые слова: история, методика, этнографические материалы, этнографические методы, письменные источники, методы устного народного творчества, методы по изучению материалов археологических и полевых исследований, методы языкознания, статистические методы.

Key words: history, methodology, ethnographic materials, ethnographic methods, written sources, methods of folklore, study of archaeological and field research materials, linguistic methods, statistical methods.

Президентимиз Ислам Каримов «Өзлгин аялау тарийх-ты билиуден басланады. Дәлил талап етпейтуғын усы халкыйкатлык мәмлекет сиясаты дәрежесине көтерилиуи зәур» [1] деген еди.

Тарийх халық айналасы, ал этнография тарийх илиминиң ажыралмас бөлегі болып есепланады. Этнография атамасы әйемги грек сөзи - «этнос» - халық «графос» - жазу [2:11] сөзлериниң биригюйнен пайда болып, оның мәнісін «халықларды тәрийплеу», «үлкетаныу» дегенди билдиреди. Халқымыз этнографиясын илимий тийкараз үйрену хэм оннан тарийх пәнин оқыту процесинде пайдаланыу ылымға тәлим мектеплеринде тарийх пәнин оқытудың нәтижелелигин асыруда, жасларда ұстан сүйу хэм милет сүйишлик сезимлерин қалыптестиріуде әхмийетли құрал болып есепланады. Халқымыз этнографиясы тарийхымыздын ен кызыклы, құрамалы хэм әхмийетли тәрептерин үйренуіге жәрдем береді.

Этнографиялық билимлер ата-бабаларымыз жаратқан материаллық хэм рухый мийрасларды қадірлеуіге, қадир-иятларымызды асыруда хэм өз бетинше дәретишлик пенен излениуіге үйретеди. Сондай-ақ, мектеплерде этнографиялық мағлұматлар тошлау хэм олардан пайдаланыу оқыу-тәрбиялық ислер дәрежесин дәуір талаптары тийка-

рында және де жоқары басқышқа көтеріуде тарийх пәни оқытушыларына үлкен жәрдем береді.

Этнограф алымлар хәзирги заманға тийисли дереклерди туурыдан-тууры усы халық турмысын изертлеу тийкарында үйренеди.

Этнографияның үйренуі усул хэм методлары.

Жазба дереклерди үйренуі - бунда әйемги хэм Орта әсирлерде Әмиўдарья хэм Сырдарья бойларында жасаған халықлар этнографиясын үйренуіде зардуштиликниң муқаддес китабы «Авесто», әйемги түркий битиклер, сүгдий жазулары, А.Р.Берунийдиң «Әйемги халықлардан қалған естеликлер», Махмуд Қашқарийдиң «Девону лугатят түрк», Абу Бакир Нарпахийдиң «Бухара тарийхы», Шарафатдин-Али-Яздийдиң «Зафарнама», Мухаммед Бабурдын «Бабурнама», Хофиз Таниш Бухарийдиң «Абдулланама», Абдуғазий Бахадыханның «Шажарай түрк», Мухаммед Салк-тың «Шайбанийнама» сыяклы шығармалары үлкен әхмийетке ие.

Халық ауызекі дәретпелери: Каюмарс, Жамшид хэм Сияуш әсаналары, Тумарис хэм Шырақ халкындагы қыссалар, «Гөрүтлы», «Алпамыс», «Қырықкыз» дәстанлары хэм т.б.

Археологиялық материаллар: Жазба хэм ауызекі дереклерге қарағанда археологиялық изертлеулерден табылған

материаллар исенимдирек есапланады. Бул материаллар тийкарында анык мағлыұматлар беріўге болады. Мысалы: Археологиялық затлай деректер ата-бабаларымыз жасаған мекенлар, мийнет кураллары, қурылған жайлар есапланады.

Тилтану методы: Бул методтың әхмийети түрлі тиллердегі белгилі сөзлерди анықлаудан ибарат, бул өз гезегинде жакын тиллер катнасықлары шеғарасы хам олардың жақынлығы, байланыслылығы дәрежесин анықтауға мүмкиншилик береді.

Статистика методы: Этнологияда статистика методы өзіне тән метод тийкарында қолланылады. Этнология пән сыпатында жакын арада пайда болуына қарамастан усы статистикалық мағлыұматлар көп материаллар бермекте. Мысалы: Халықты дигимге алыу, жәмийетлик-демографиялық сораулар алыу хам т.б.

Дала изертлеулері: (объектте стационар изертлеу кемінде 1 жыл дауам етіу керек). Үйренишип атырған этник аймақта узақ мүддет дауам еткен илимий-изертлеулер жүргизиу бул орынды толық үйрениуе жәрдем етеди. Этнограф изертлеуши дәслепки 2-3 ай дауамында бул аймак пенен танысыуы мүмкин, бирак толық мағлыұматлар топлау ушын стационар түрде изертлеу жұмысларын жүргизиу керек. Этнослар арасында көбирек болып изертлеу жүргизиу этнослар бойынша толық мағлыұматлар алыу мүмкиншилин береді. Мысалы: Америкалы этнограф илимпаз Л.Морган Америкадағы индеецлердин арасында болуы ямаса рус этнограф илимпазы Миклухо Маклай Жаңа Гвения папуасларының арасында болып жүргизген изертлеулері бир жылдан артык дауам етеди, нәтижеде, жүде көплеген этнографиялық материаллар топлауға ериседи.

Этнография пәннин методологиясы, тийкарынан, тарих пәннде ислеп шығалған хәр түрлі дереклерден толық пайдалану хам анык материалларды анализлеуде тарихий-салыстыруы усылын қолланыудан ибарат. Тарихийлық дунья қараслардың пүткил методологиялық тийкарын пайда етеди. Тарихий жантасуы хәр бир предметти, сойын ишинде, айырым пәнди де дурыс түсиниудин бирден-бир усылы болып есапланады.

Этнография- түрлі этник топтарлардың қалыптасуы хам рауажланыуы процесин, олардағы этник өзликте аилау, мәдени басқаруы түрлерин хам өз-ара катнасықлар нызамларына, шахслар аралық катнасықларды хам жәмийетлик ортаықты үйретуиши пән. Тарих пәннин оқытуыда этнографиялық материаллардан пайдаланыу төмендеги максет хам уазыйпаларды атқарады:

- оқыушыларға тарихий түсиниклер, тарихий фактлер хам тарихий билимлерди бай, рәнберен хам системаласқан түрде жаңа заманағой технологиялардан пайдаланыу жолы менен жеткерип беріуде этнографиялық билимлерден орынлы пайдалана биліу;

- жаңа заманағой технологиялар хам методикалар жәрдемінде жасларымыз саласын тарихий-этнографиялық билимлер менен байытыу, қонликпе хам билимлерди қалыптасируи, өзілестирип алыу, пикирлеу дәрежесин хам ой-өрисин кеңейтиу еле де жетилестириу хам тереңлестириуде этнографиялық экспонатлардан пайдаланыу;

- тарихий билимлерди ийелеп, өзілестирип алыу процесинде оқыушыларымызда тууылып өскен Ұатанының өтмиши хам хазир, тарихий түсиниклер хам тарихий яднам, оған болған қызығушылығын арттыруыда мектеп-музейлерин дузиу, экскурсия хам саяхатлар шөлкестиріу;

Мектеп тарих сабақларын оқытуыда хам үйрениуде илимийлик, тарихийлық, анализ, логикалық байланыс, салыстыру, хронология, ауызеки, көргизбеллик сыякты илимий-методологиялық усылардан сабак өтиу процесинде пайдаланыу усыларын хам жолларын үйрениу.

Республикамыз мектептеринде тарихты оқыту процесинде этнографиялық мағлыұматларды усыныу оқыушылардың тарих пәни тарауындағы билимлерин және де тереңлестириуде, олардын қабилетлерин рауажландыруыда, дунья қарасларын қалыптасириуде жәрдем береді. Оқыушыларға күшли адеп-иқрамдылық тәсир көрсетеди. Оларда халқымыз тарихына болған исеним, садықлықтын қалыптасиуине хам мәдени дәрежесин және де асыуына жәрдемеседи, қонликпелерди қалыптасиреді.

Әдебиетлар

1. Каримов И.А. Тарихий хотирасат келажак йүк. -Т.: «Ўзбекистон», 1998.
2. Жаббаров И. Узбек халқи этнографиясы. -Т.: «Ўқитувчи», 1996.
3. Кудрякова Т. Этнология (Оқыу қолланба). -Н.: НМПИ, 2011.

Мақалада тарих фанларини ўқитишда этнографик материаллардан фойдаланиш методикаси ҳақида сўз боради. Унда этнографиянинг фан сифатидаги аҳамияти ва билар тарбиясидаги ўрни тарих дарсларида ўрганилаётган мазмунинг мазмунига мос бўюм ва ашёларнинг намоиши этилиши ўқувчиларнинг ўтилаётган мазмун чуқурроқ ўзлаштиришига ёрдам бериши таъкидланган.

Шунингдек, унда этнографиянинг услуб ва методлари: Ёзма манбаларни ўрганиш, Халқ оғзаки ижоди, археологик тадқиқотлар материалларидан фойдаланиш методи, тилшунослик методи, дала тадқиқотлари, статистик метод ва уларнинг мазмуни ҳақидаги фикрлар берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются педагогические и воспитательные методы обучения этнографическим материалам на занятиях по истории. Рассматриваются этнографические методы: письменные источники, методы устного народного творчества, методы по изучению материалов археологических и полевых исследований, методы языковедения и статистические методы. Полевая этнографическая экспедиция под руководством учёных этнографов позволяет студентам глубже и ближе ознакомиться с историей национальной культуры, духовным и материальным наследием народа.

Использование этнографических материалов имеет большое образовательное, патриотическое и воспитательное значения.

SUMMARY

The article deals with pedagogical and educational methods in teaching ethnographic materials at the lessons in History. The author studied some ethnographic methods: written sources, folklore, methods of study of materials of archeological and field investigations, linguistic and statistical methods.

Field ethnographic expeditions under the leadership of scientists-ethnographers let students study deeper the history of national culture, spiritual and material heritage of the people. Using of ethnographic materials has a great role in educational and patriotic upbringing.

МЕКТЕПКЕ ТАЯРЛЫК ДИАГНОСТИКАСЫ

К.Тлеумбетова - психология илимлерини кандидаты

Әкспертиз атындағы Нокс маллекетлик педагогикалык институты

Таянч сўзлар: мактаб ёши, мослашиш, интеллектуал сфера, ижтимоий фактор, ижодий жараён, қобилият, сенсомотор соҳа, алоқа.

Ключевые слова: школьный возраст, адаптация, интеллектуальная сфера, социальный фактор, творческий процесс, способности, сенсомоторная сфера, общение.

Key words: school age, adaptation, intellectual sphere, social factor, creative process, abilities, sensorimotor sphere, communication.

Балаларды мектепке оқыуға таярлау педагогикалық хам жас дәуірлерин психологиясында ең әхмийетли орынды ийелеп келген. Бундай мәселенин унамлы шешилиуин бахалау қыйын, себеби оның артында балаларды оқытуы нәтижелілигин арттыруыда тәмийинлеу хам олардын билиу процеслерин жеделлестириу мәселеси жатады. Мектепке шекмги жастағы балаларды мектепке таярлау машкаласы

«Билимлендириу ҳаққында»ғы Нызам, «Қадрларды таярлаудын миллий бағдарламасы» хам Министрлер Кабинетиниң 1998-жылдағы 3.05. №203-санлы «Ўзбекистан Республикасында улыўма орта билим беріуді шөлкестиріу ҳаққында» қарарлардын турмысымызға енгизилиуине байланыслы және де актуаль машкалаға айланды. Демек, баланың мектепке таярлығы оның физикалық хам психо-

MAZMUN'
BAS MAQALA

Пренов Б.Б. Қадирятларды қадирлеу-муқаллес миннет.....	3
TA'LIMNIN' TEORIALI'Q TIYKARLARI'	
<i>Ja'miyetlik ilimler</i>	
Абдуллаева Я., Юлдашева Ш. Сайлов жараёнида демократик тамойилларнинг устуворлиги ҳақида.....	5
Хожалепесов П., Ажиниязов Б., Зинатдинов Д. Воспроизводительные особенности и жизнеспособности овец серой окраски.....	6
<i>Ta'biyiy ha'm texnikali'q ilimler</i>	
Балтабаев М.Т., Ражабова С.К. Лимон осимлигининг биоморфологиялык өзгешеликтери.....	8
Djumatbaev N., Mamutova G.SH. Joqari' da'rejeli ten'lemelerdi sheshiw usi'llari'.....	9
Ешмуратов Ш.А., Худайбергенов К.К., Комеков М.Ш. Метод линейных оболочек при решении задач распознавания изображений.....	12
Турманов И., Ибадуллаева И. Тоқымашылық материалларын тану пәни менен механиканың байланысы.....	14
Утеулиев Н.У., Хожамуратова А. Об одной математической модели оптимального использования природных факторов при планировании АПК.....	15
<i>Til bilimi ha'm a'debiyattani'w</i>	
Абдиназимов Ш.Н. Каракалпак тилинде пәт жок па?.....	17
Ешниязова Э.Н. Илимий фантастика жанрының өзгешеликтери.....	19
Казахбаев С.С. XX әсирдин ақыры XXI әсирдин басындағы каракалпак балалар поэзиясында косык курылысы....	21
Кошанов К.М. Вопросы современной каракалпакской ономастики.....	22
Курамбоева Г.К. Маънавий қадриятлар талқинидағи ўзига ҳослик (Г.Матёкубова достонлари мисолида).....	24
Патуллаева Г. Каракалпак тилиндеги нағыс атамаларының морфологиялык курылысы.....	26
Пазылов А.К., Арзимова Х. Каракалпак әдебиятында «Айралық» психологиясының сәулелениуи.....	27
Рзаева Р.К., Усенова Г.А., Ешимбетова Н.М. Лингвокультурологические аспекты концепта «Мать» «ана» (на материале произведений каракалпакского поэта И.Юсупова).....	29
Seytjanov J., Ismaylova A. Practical use of new pedagogical technologies in the process of learning.....	31
Шаниязов Б.Ж., Садуллаева А.Н. Глагольные фразеологизмы с морфологическим окружением в каракалпакском и английском языках.....	32
BILIMLENDIRIW, ILM HA'M INNOVACIYA	
Адилов П., Ташимов Н., Есбоганова Б. Мухандислик графикасини автоматик чизиш дастурларидан фойдаланиб ўқитишда дидактик муаммоларни ечиш йўллари.....	34
Алеёва Р. Мектепке шекемги билимлендирув мақемелеринде табиатты ўйренив маселелери.....	35
Берданова П. Колледж оқушыларын кәсипке бағдарлаудың педагогикалык машкалалары.....	37
Фармонов О.А. О технологии разработки нового уровня компьютерного учебного справочника-Нукус.....	39
Фийзиев М.А. Табиий фанлар йўналишида «информатика ва ахборот технологиялари» фанидан «дастурлаш тили» мавзусини интеграциялашган усулда ўқитиш.....	41
Касымов М., Жанабергенова А. MS Excel дастури жәрдеминде теңдемелер системасын шешиудин методикасы....	43
Кулярова Т., Муминова Н. Тарих пәнин оқытуда этнографиялык материаллардан пайдаланыв методикасы.....	44
Тлеумбетова К. Мектепке таярлык диагностикасы.....	45
Уразимова Т.В. Билимлендирувдин мазмунун хәзирги заманға сәйкес түсиниуде көркем- өнердин роли.....	47
JA'S ALI'MLAR MINBERI	
Абдурахимов Қ.А. Айтиб туришларининг тафаккур жараёнига таъсири ва роли.....	50
Абылова Г.Ж. Эффективность использования нотного редактора Sibelius в музыкальном образовании.....	53
Алламбергенова Г.К., Кенесбаева Ш.К. Каракалпак эпосларының сырт еллерде ўйренилиуининг базибир маселелери (дәслепки дәуирлерине бир нәзер).....	54
Аманбаев М., Алламуратов К. Жасларға эстетикалык тәрбия бериуде халық өнерментшилик түрлерининг әҳмийети.....	57
Ахмедова Н.Ш. Мактабгача таълим муассасалари ва бошланғич синфларда чет тили дарсларининг интенсификацияси жараёнининг узлуксизлиги.....	59
Дәулетмуратова Э., Жумамуратова Г., Азизова Т. Илғор педагогик тажриба ҳақида.....	60
Djabbarova O.A. Usage of cooperative learning methods.....	62
Елмуратова А.У. Шахнинг меҳнат фаолияти ва касб танлашдағи психик жараёнлари, индивидуал-психологик хусусиятлари.....	63
Хожанов Ш.Б. Каракалпак тилинде компонентлери антонимлик катнастағы жуп сөзлер.....	65
Khojametova G., Almanova B. Translation as the basis of integrated study skills.....	67
Хуррамов И.А., Тошпўлатов Б.У. Экологик компетентликини шакллантиришда кейс-технологияси.....	68
Хужаниязов У.Е. Таълим соҳасидағи ислохотлар – ангиланаётган жамият тақозоси.....	70
Каипов Н. Сўўретлеу өнери тәлиминде оқуў искерлигин басқаруў тийкарлары.....	72
Койшекенова Т.К., Джуманиязова Н. Киши жастағы оқуўшыларға англичан тилин ўйретиуде музыка ҳам косыклардың орны.....	74
Қаршиев Н.Т. Аслий сифатли термин элементлар.....	75
Қалжанов П.У. Данышпанлар дене тәрбиясының әҳмийети ҳаққында.....	77
Мамбетова И.Ж. Инглис тилинде предлоглар ҳам олардың каракалпак тилиндеги эквивалентлери ҳаққында ульўма сыпатлама.....	79
Мирзабдуллаева Д. Шахнинг ички зиддияти конструктив ёки деструктив хулкнинг детерминанти сифатида.....	81
Рузметова М. Умумтаълим мактаби ўқувчиларига инглиз тилини ўқитиш мазмунининг лингводидактик таркиби...	82
Sabirova Sh.A. Talabalarni axloqiy-estetik tarbiyalash texnologiyasi, shakli va usullari.....	85
Seytjanov J., Tadjimova Sh. Using authentic materials in classroom.....	86
Тўхтаходжаев Х.Б. Основы реализации принципа индивидуализации в физическом воспитании студентов.....	88
ILIMIY BAYLANI'SLAR	
INTERNET:BIR ALI'MNAN EKI PIKIR	
Қулбек Ерғөбек Сәрсен улы Инсан бийкарга жасамайды... «Сиз бизиң бәримиз ушын қадирли алымсыз!...».....	90
ILIM HA'M MA'DEMIYATI'MIZ G'AYRATKERI	
Терехина А. Пусть каждый найдет счастливую звезду!.....	93
Алламбергенов К., Утебаев Т.Т. Педагогика тарийхын изертлеуде орны бар алым.....	94